

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

11-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 11 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Muxammadiev Akmal Ganievich</i> TOSH DAVRIDA KVARIS XOMASHYOSIDAN FOYDALANISH MASALASINI O'RGANISH	10-15
<i>Xujaniyazov Uktam Yeshbayevich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA MADANIYAT SOHALARI RIVOJLANISHINING ASOSIY TENDENSIYALARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	16-21
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Xamidova Ominaxon</i> ANTI-K TEATR	22-25
<i>Ravshanov O'ktamali Rustam o'g'li</i> SOPOL IDISHLARDAGI EPIGRAFIKA	26-29
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> O'ZBEK OLIMLARI VA MUTAXASSISLARINING GLOBAL FAN VA TEXNOLOGIYA RIVOJIGA TA'SIRI: TARIXDAN HOZIRGI	30-33
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTONNING SANOAT SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASH SIYOSATI: ILMIY ASOSLAR VA DOLZARB MASALALAR	34-38
<i>Asadova Ra'no Baymanovna, Ashurova Qunduz Abduxoliq qizi</i> QASHQADARYO VILOYATIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJI (1990–2025): MANBALAR, MUAMMOLAR VA TENDENSIYALAR	39-42
<i>Umarqulova Gulchiroy Fayzulla qizi</i> JIZZAX CHO'LLARINING O'ZLASHTIRILISHI VA MIRZACHO'L VA DO'STLIK TUMANLARINING TASHKIL TOPIHI TARIXIDAN	43-47
<i>Shirinova Nargiza Faxritdinbek qizi</i> XIX ASR IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARIDA TURKISTONDA DORISHUNOSLIK AN'ANALARI TARIXIDAN	48-53

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Akbarov Husan O'zbekxonovich</i> BOG'DORCHILIK XO'JALIKLARINING ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA BAHOLASH	54-59
<i>Asqarova Nargiza Ilhomxo'jayevna</i> KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIY TAJRIBASI	60-67
<i>Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li</i> MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARINI RAQAMLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI VA MUAMMOLARI	68-72

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Abilov O'rol Murodovich</i> OPTIMIZM-PESSIMIZMNING IJTIMOY VA GNOSEOLOGIK ASOSLARI	73-81
<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> AXLOQ VA FOYDA O'RTASIDAGI DIALEKTIKA: IQTISODIY RATSIONALIZMGA AKSIOLOGIK YONDASHUV	82-90
<i>Yuldashev Rustam Daniyrovich</i> YOSHLAR TARBIYASIDA DINIY-MA'RIFIY TUSHUNCHANING O'RNI VA AHAMIYATI	91-98
<i>Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna</i> JAMOATCHILIK NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	99-105
<i>Narziyev Zubaydillo Ibodilloevich</i> AZIZIDDIN NASAFIYNING TASAVVUF ILMIGA OID QARASHLARINING METODOLOGIK TAHLILI	106-112
<i>Mamajonov Sanjarbek Hamrajonovich</i> SOTSIAL INJENERIYANING RIVOJLANISH TARIXI VA METODOLOGIYASI	113-118
<i>Rajabov Ilxom Mustafoevich</i> ZAMONAVIY TA'LIM PARADIGMALARI (RAQAMLI TA'LIM, KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV, UZLUKSIZ TA'LIM): IJTIMOY-FALSAFIY TAHLIL	119-123
<i>Toirov Ilxom</i> MADANIYAT VA KUNDALIK HAYOT DIALEKTIKASI	124-127
<i>Mamatnazarov Lazizbek To'raquliyevich</i> ZO'RAVONLIK IJTIMOY-XATARLI XULQ-ATVOR SIFATIDA: MAZMUNI VA MOHIYATI, OQIBATLARI	128-131
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MODERNIZATSIYA SHAROITIDA YOSHLAR AXLOQIY QADRIYATLARINING TRANSFORMATSION DINAMIKASI	132-136
<i>Нурмухамедова Севара Бадриддиновна</i> ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ МОЛОДЕЖИ	137-141
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> YOSHLAR SALOMATLIGI VA IJTIMOY SHAKLLANISH: STRESS, DEPRESSIYA, RUHIY SALOMATLIK, JAMOATCHILIK VOSITASI SABOQLARI ...	142-145
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdamovna</i> YOSHLAR MEHNAT MADANIYATI VA UNING JAMIYAT RIVOJIGA TA'SIRI	146-150
<i>Abdusalimov Abror Vali ug'li</i> MIRZO G'OLIB VA MUHAMMAD IQBOL IJODIDAGI FALSAFIY, MA'NAVIY VA BADIY MUSHTARAKLIK	151-158
<i>Maxmudov Izzatillo Ne'matilloevich</i> IJTIMOIY ADOLAT: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY TALQINI	159-163
<i>Aripov Alisher Sayfiddinovich</i> KORRUPSIYA TUSHUNCHASINING ILMIY-METODOLOGIK ASOSLARI	164-167
<i>Xudoyqulov Shukrullo Sohibovich</i> O'ZBEKISTONDA YANGI TARAQQIYOT BOSQICHIDA YANGI MA'NAVIY MAKONNI YARATISH TAMOIYILLARI	168-172

<i>Ibrogimova Gulbaxor Eshmatovna</i> MA'NAViy-AXLOQiy TANLOV TUSHUNCHASI VA UNING FALSAFIY MOHIYATI	173-176
---	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abduraxmonova Ra'no Kosimovna</i> NEMIS TILIDAGI DINIY MATNLARNING O'ZBEK TILIGA	177-182
<i>Abdusalimov Abdulaziz Abdumutal o'g'li</i> INGLIZ TILI MODAL FE'LLARINING TIPOLOGIK TALQINI	183-188
<i>Abduraximova Okila Gayratovna</i> ZAMONAVIY NEMIS TILIDA NEOLOGIZMLAR TIPOLOGIYASI VA TASNIFI	189-194
<i>Ubaydullayeva Umida Abdushukur qizi</i> TERMIN, TERMINOLOGIYA VA ULARNING YONDOSH TUSHUNCHALARGA MUNOSABATI	195-198
<i>Sayitqulova Zilola Xusniddin qizi</i> BADIY ASARLARDA PERSONAJLARARO MUNOSABATLARNING LINGVOMADANIY VA PRAGMATIK TAHLILI (O'ZBEK VA INGLIZ ADABIYOTI MISOLIDA).....	199-203
<i>Khodjayeva Khurshida Sharafiddinovna</i> LANGUAGE CHANGE AND THE EMERGENCE OF NEW LEXICAL UNITS IN THE DIGITAL ERA	204-209

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Реймбаев Абдулла Курбанбаевич</i> РАССУЖДЕНИЯ ОБ УГОЛОВНО-ПРАВОВОМ ПОНЯТИИ УЧАСТИЯ В ПРЕСТУПЛЕНИИ	210-215
<i>Sayfiddinov Aqliddin Anvarjon o'g'li</i> HUDUDLARNI IJTIMOiy-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY KENGASHLAR FAOLIYATINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH: RETROSPEKTIV TAHLIL	216-222
<i>Samandarova Feruza Baxromjon qizi</i> YASHIL DAVLAT XARIDLARI	223-229
<i>Rasulov Siroj Sodiq o'g'li</i> DAVLAT BOSHQARUVIDA ODILLIK PRINSIPI TALQINI	230-233
<i>Aslanov Sharafiddin Xayrullayevich</i> IQTISODIY JINOYATLARNING MAZMUN-MOHIYATI VA ULARNING OLDINI OLISH MEXANIZMLARI	234-238

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Akbarova Gulhayo Oybekovna</i> TA'LIM 5.0 KONSEPTSIYASI ASOSIDA "QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI" FANINI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	239-246
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KREATIV TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING ROLI	247-251

Aytmuratov Ajiniyaz Jumabay Uli

TALABALARNING MODELLASHTIRISHGA OID KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA
RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH 252-255

Najmetdinov Ma'ruf G'ayratovich

O'QUVCHILARNING SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDA
MULTIPLATFORMADAN FOYDALANISH METODIKASI MODEL 256-265

Javliyeva Shahnoza Bahodirovna

TA'LIM SIFATINI TA'MINLASHGA YO'NALTIRILGAN O'QUV-TARBIYAVIY
JARAYONNI TASHKIL ETISH VA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH
TEXNOLOGIYASI 266-269

Received: 10 October 2025
Accepted: 25 October 2025
Published: 2 November 2025

Article / Original Paper

TPOLOGY AND CLASSIFICATION OF NEOLOGISMS IN THE MODERN GERMAN LANGUAGE

Abdurakhimova Okila Gayratovna

2nd-year Master's student in Linguistics (German language),
Karshi State University

Abstract. This article examines the typology and classification of neologisms in modern German. Their structural, semantic, and stylistic features are examined, including individual, occasional, and potential neologisms. Particular attention is paid to word formation patterns and their functional and stylistic use.

Keywords: neologism, word formation, lexical innovation, semantic change, borrowing, classification, typology, stylistic neologisms, individual neologisms.

ZAMONAVIY NEMIS TILIDA NEOLOGIZMLAR TIPOLOGIYASI VA TASNIFI

Abduraximova Okila Gayratovna

Qarshi davlat universiteti
Lingvistika (nemis tili) magistratura mutaxassisligi
2-kurs magistranti
E-mail: abdurakhimovaokila@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqola zamonaviy nemis tilidagi neologizmlarning tiplari va tasnifi masalasini o'rganishga bag'ishlangan. Unda neologizmlarning shakl, mazmun va uslubiy xususiyatlari, individual va okkazonal birliklar, shuningdek, leksik innovatsiyalar tahlil qilinadi. So'z yasash modellari va ularning uslubiy-chegaralangan qo'llanilishi ham yoritilgan.

Kalit so'zlar: neologizm, so'z yasash, leksik innovatsiya, semantik o'zgarish, o'zlashma so'z, tasnif, tipologiya, stilistik neologizm, individual neologizm.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I11Y2025N34>

Kirish. Til doimiy ravishda rivojlanib, o'z lug'at tarkibini yangilab boradi. Bu jarayonda tilga yangi so'z – neologizmlar kirib keladi. Zamonaviy nemis tilida neologizmlar shakl, mazmun va uslubiy jihatdan turlicha bo'lib, ular tilning lug'at tarkibini boyitadi va yangi tushunchalarni ifodalashga xizmat qiladi. Shuningdek, neologizmlar tilning stilistik imkoniyatlarini kengaytirish, ifoda vositalarini boyitish vazifasini ham bajaradi. Mazkur maqolada zamonaviy nemis tilidagi neologizmlarning tipologiyasi va tasnifi, ularning yasash modellari hamda uslubiy jihatdan chegaralangan holda qo'llanilishi tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Hozirgi nemis tili lug'at tarkibini o'rganish masalasiga bag'ishlangan maxsus tadqiqotlarda neologizmlarning turli xil xususiyatlari qayd etilgan. Shakl va mazmun birligiga asoslanib va ularning munosabatlarini hisobga olgan holda, M.D.Stepanova va I.I.Chernisheva neologizmlarning quyidagi asosiy turlarini ajratadi:

1. Tilda mavjud mahsuldor modellar asosida yasalgan, ham shakli, ham mazmuniga ko'ra yangi neologizmlar, masalan: *Lok-Aktiv*, *Qualitätsbrigade*, *Selbstkritik* (bu so'zning stilistik

sinonimi *Blauhemden* bo'lib, semantik motivatsiyasi yoshlar tashkiloti a'zolari ko'k rangli ko'ylak kiyganligiga asoslanadi); *Schmelzsoll, volkseigen, monden* va h.k.

2. Ma'nosi yangi (eski ma'nodan keskin farq qiluvchi), lekin shakli eski bo'lgan neologizmlar, masalan, *Pate* – boshliq va *Pate* – cho'qintirgan ota (yangi ma'nosida *Pate* – boshliq aslida allaqachon omonim), *Engpass* – dara va *Engpass* – tor joy, (muassasa, korxona va boshqalarda).

3. Shaklan yangi, biroq:

a) ma'nosiga ko'ra eski, masalan: *Telefon* o'rniga *Fernsprecher* (XIX asr oxiri va XX asr boshlaridagi neologizm), *Funk* – Radio va b.;

b) ma'no ottenkasiga ko'ra yangi, masalan: *die Adligen* o'rniga *Herrenschweine* (T.Mannning individual neologizmi); *starten* – *anfangen* va shu k. [6; 54-56-b]

Birinchi va ikkinchi guruh neologizmlarini eng mahsuldor deb hisoblash mumkin. Nemischa so'zlar o'rnini bosuvchi uchinchi guruh neologizmlari, odatda ekspressiv-majoziy xususiyatga ega, xorijiy so'zlar o'rnini bosuvchi mazkur guruh neologizmlari ekspressivlik nuqtai nazaridan neytraldir, ammo ularning qo'llanishida ham ma'lum funksional-stilistik cheklov mavjud.

M.D. Stepanova va V. Fleischer ichki yasama neologizmlarning ikkita asosiy turini farqlaydi:

1) *-er, -in, -e, -ung* suffiksli ichki yasama neologizmlar;

2) *mini-, mikro-, meta-, mega-, super-* prefiksli ichki yasama neologizmlar.

-er qo'shimchasi hozirgi nemis tilida mahsuldor affiks hisoblanadi. U ot va fe'llardan harakat bajaruvchilarini (nomina agentis) va harakat vositalarini yasash uchun ishlatiladi. *-in* qo'shimchasi mos keladigan mujskoy roddagi shaxs nomlaridan jenskiy roddagi shaxs nomlarini hosil qiladi va harakatlanuvchi deyiladi. *-e* qo'shimchasi kasb-hunarni bildiruvchi otlarni yasash uchun ishlatiladi. *-ung* affiksi fe'ldan yasalgan yangi jarayonlarning nomlarini hosil qiladi.

Ikkinchi guruh *mega-, meta-, mikro-, mini-, super-* prefikslari yordamida yasalgan yangi nomlardan iborat. *Mega-* (yunoncha mīgas “katta”) va *super-* prefikslari leksik birlik (LB) semantikasini kuchaytiradi va “eng yuqori”, “super” ma'nosida qo'llanadi. Ular kuchaytiruvchi prefikslar deb ataladi [5; 10-b]. *Meta-* prefiksi “orasida”, “o'rtasida” degan ma'nolarda ishlatiladi. Kichraytirish munosabatlarini ifodalash uchun 60-yillarning boshlarida nemis tili tizimiga ingliz tilidan o'zlashtirilgan *mini-* va kelib chiqishi yunoncha μικρός “kichik” so'ziga borib taqaladigan *mikro-* prefikslari qo'llanadi. Yangi nomlar fan va texnologiya, axborot texnologiyalari va telekommunikatsiya sohalariga mansub tushunchalarni ifodalaydi.

Muhokama. Biz yuqorida umumtil neologizmlari deb ataladigan, ya'ni ma'lum bir davrda paydo bo'lib, nemis tili lug'at tarkibidan mustahkam o'rin egallagan neologizmlar haqida so'z yuritdik. Ulardan individual neologizmlarni, ya'ni alohida yozuvchilar, shoirlar, publitsistlar tomonidan yaratilgan leksik birliklarni ajratish, farqlash kerak [8]. Individual neologizmlar yasaliş tabiatiga ko'ra, ko'pincha uchinchi (a) guruhga tegishli bo'lib, uslubiy betaraf so'zlarning stilistik sinonimlari hisoblanadi. E.Weinertga tegishli “Gehirnprothese” (Monokel) neologizmini misol tariqasida keltirish mumkin. Ular, ko'pincha uslubiy betaraf leksik ekvivalentlarga ega bo'lmagan ma'nolarni obrazli shaklda ifodalaydi va faqat butun boshli nutqiy kontekstda, vaziyatda to'liq ochiladi, anglanadi, masalan, H.Haynening “frühlingsgrüne Petersiliensuppe”, H.Sudermannning “das Fremdländertum”, “die Angst vor

dem Nicht-mehr-leben-Dürfen”; L.Frankning: “tranzendentalgrauen” individual neologizmlari bunga yaqqol misol bo’la oladi. Yuqorida keltirilgan misollardan ko’rinib turibdiki, yozuvchilar tomonidan yaratilgan ayrim neologizmlar ma’nosi tushunarli, ba’zilarini esa kontekstdan tashqarida tushunib bo’lmaydi (masalan: *trompetengelb*, *Totenkopfschwiegersohn* va boshqalar) [9]. Individual neologizmlarning aksariyati faqat qo’llangan asarlari doirasidagina saqlanib qoladi.

Neologizmlar (jumladan, individual neologizmlar ham) til tizimida mavjud bo’lgan va o’z tasdig’ini topgan mahsuldor modellar bo’yicha yaratiladi; ularni yasash, yaratish uchun nemis tili lug’at tarkibini taraqqiy ettirishning barcha usul va vositalaridan foydalaniladi.

Shuni ta’kidlash kerakki, nemis tili bir nechta so’zdan turli xil variantlarda qo’shma so’zlarni yasash uchun ulkan so’z yasash imkoniyatiga ega tildir. Shu munosabat bilan, nutqiy harakatlarda har kuni ko’plab yangi qo’shma so’zlar yaratiladi, biroq ular hali neologizm hisoblanmaydi va lug’atlarda qayd etilmaydi, chunki ular muloqotdoshlarning bir vaqtning o’zidagi lisoniy ijodkorligi mahsulidir.

E.V.Rozenning ta’kidlashicha, yangi lug’aviy birliklar, frazeologik birliklar, yangi ma’nolar va so’z qo’llashning yangi variantlarini leksik innovatsiyalar deb atash maqsadga muvofiq, ayni paytda neologizmlarni esa lug’at fondining “barqaror” uzual birliklari deb atash mumkin [4; 174-b].

E.V.Rozen nemis tilidagi leksik innovatsiyalarni baholash va neologizmlarni identifikatsiya qilish uchun quyidagi mezonlarga amal qilishni taklif qiladi:

- qayd etishlar sonining ko’pligi;
- so’z qayd etilgan manbalar yoki ular janrlarining turli xilligi;
- nominatsiyaning (nom berishning) erkinligi (so’zni, ma’noni, frazeologik birlikni nutqiy kontekst yordamisiz qo’llash imkoniyati);
- lisoniy ong tomonidan leksik innovatsiyalarning o’zlashtirilganligini ko’rsatadigan har xil turdagi so’z yasovchi hosilalarning, (obrazli, metonimik, grammatik, ichki shaklning bo’linishi) qo’llanilish imkoniyatlarining mavjudligi [4; 20-b].

Okkazonalizmlarni, aniqrog’i nutqiy kommunikatsiyaning aniq bir vaziyatida “tasodifan, vaziyat talabiga ko’ra” yaratiladigan so’zlarni neologizmlardan farqlash kerak. Tabiiyki, bunday so’zlar til me’yorlariga zid keladi va mazkur tildagi so’z yasashning odatiy usullaridan chetga chiqadi. Okkazonalizmlar nutqda, ko’pincha so’z o’yini, hazil vositasi sifatida namoyon bo’ladi.

Potensial so’zlar okkazializmlarga yaqin, lekin ular okkazializmlardan farqli o’laroq, ma’lum tilga xos so’z yasash modellari asosida yasaladi [2; 68-b].

Okkazonalizmlar va potensial so’zlar spontan so’zlashuv nutqiga xos bo’lib, so’zlovchi yo standart nomga ega bo’lmagan narsani yoki oddiy narsaning nomini ifodalovchi so’zni darhol eslay olmaydigan hollarda yaratiladi.

Kundalik muloqot tiliga kasbiy sohalardan (masalan, telekommunikatsiya sohasidan) kirib kelgan so’zlar ham neologizm hisoblanmaydi, chunki bu so’zlar mohiyatan yangi emas va tegishli sohada allaqachon qo’llanishni boshlagan [2; 69-b].

Tilshunoslikda neologizmlarning turli xil tasniflari mavjud. Ulardan ba’zilarini ko’rib chiqamiz.

Nemis olimlarining an’anaviy tasnifiga ko’ra, neologizmlarning quyidagi turlari ajratiladi:

1) lisoniy yoki umumiy (leksik) neologizmlar. Masalan, XX asrning ikkinchi yarmida Germaniya Demokratik Respublikasi va Germaniya Federativ Respublikasida paydo bo'lgan neologizmlar: *Jugendzug, Jugendfreund, Bundesrepublik, Bundespräsident*;

2) stilistik neologizmlar (individual, mualliflik neologizmlari, bir martalik yasalmalar). Mualliflar tomonidan maxsus stilistik maqsadlarda qo'llanadi.

R.Klappenbax va V.Staynits «Hozirgi nemis tili lug'ati» (1969-1978) materiallaridan foydalangan holda neologizmlarni tasniflaydi. Ushbu mualliflar neologizmlarning uch turini ajratib ko'rsatgan:

1) mutlaq neologizmlar (Neuwörter). Bunday neologizmlar nemis tilida ilk bor qayd etilgan, boshqa tillardan o'zlashgan yoki maxsus yasalgan (Computer, Dederon, Cartoon, Malimo) so'zlardir;

2) yangi yasalmalar (Neuprägungen) – tilda mavjud bo'lgan so'z, asos va affikslardan yangicha kombinatsiyalarda yasalgan so'zlar yoki iboralar (Farbfernsehnitz, Fotomodell, Hitparade, Sprachvermittlung);

3) semantik neologizmlar (Neubedeutungen) – yangi ma'nolarga ega bo'lgan tilda avvaldan mavjud leksik birliklar (*Hexe – in der Technik als Aufzug für Baumaterialien; mixen / Mixer – Techniker, der am Pult Musik oder Geräusche mixt*) [4; 142-143-b].

Ushbu tasnif mualliflari, shuningdek, “moda so'zlari” (Modewörter) deb ataladigan so'zlarni ham leksik innovatsiyalar (yangilik elementiga ega bo'lgan barcha til birliklari uchun umumiy tushuncha) toifasiga kiritadilar. Bular ma'lum bir vaqtda modaga aylanib, urfga kirib, keng qo'llanib, mashhurlikka erishadigan so'z va iboralardir (super, klasse, toll, kreativ, Job, Team, Know-how). Moda so'zlari quyidagi mezonlarga asosan tan olinadi:

- allaqachon mavjud bo'lgan denotatni ifodalaydigan bo'lsa;
- ma'lum bir mafkuraga bog'lanmagan va keng semantikaga ega bo'lsa (bular, birinchi navbatda ekspressiv va baholash xususiyatiga ega leksik birliklardir);
- yuqori chastotada qo'llanishi bilan ajralib tursa;
- ijtimoiy daraja belgisining (marker) kommunikativ-pragmatik funksiyasini bajarsa;
- vaqtinchalik mashhurligi bilan ajralib tursa [1; 200-b].

D. Herberg va K. Heller ham nemis tilidagi neologizmlarni uch turga ajratadi: – yangi leksemalar (yangi yasalmalar) (Neulexeme / Neubildungen);

- yangi formativlar (yangi ifodalar) (Neuformative / Neubezeichnungen);
- yangi sememalar (yangi ma'nolar) (Neusememe / Neubedeutungen).

Yangi leksemalar (yangi yasalmalar) yangi mazmun, yangi shakl, yangi ma'no va formativga ega bo'ladi. Ular obyektiv borliqdagi yangi hodisalarga ilk bor nom beradi. Yasalish usuliga ko'ra yangi leksemalar o'zlashma, yangi yasalma (mavjud so'z va affikslardan so'z yasash modellari bo'yicha yasaladi) va mutlaq neologizm bo'lishi mumkin.

Yangi ifodalar yangi formativ, allaqachon o'z ifodasiga ega bo'lgan predmetlar uchun tovush majmuasi bilan ajralib turadi, masalan: *Raumpflegerin statt Reinemachefrau; Sekundärrohstoffe statt Altstoffe*. Yangi ifodalar so'zlarning sinonimik qatorlarini kengaytiradi.

Yangi sememalar tilda mavjud leksik birliklarda hosil bo'ladigan yangi ma'nolardir (Mauer – kurz für «Berliner Mauer», ein Symbol der Spaltung Deutschlands).

Neologizmlarning vazifasi faqat voqelikdagi yangi predmet va hodisalarni ifodalashdangina iborat emas. Neologizmlar ko'p hollarda til egalari tomonidan ma'lum bir

guruhga mansublikni ta'kidlash, urf bo'lgan tendensiyalarga rioya qilish yoki e'tiborni jalb qilish uchun ham qo'llanadi.

Neologizmlar, birinchi navbatda, reklama tilida auditoriyaga ta'sir qilish (pragmatik) vazifasini bajaradi. Shu bilan birga, ta'sirni kuchaytirish uchun ular nemis tili grammatik qoidalariga zid ravishda yasalishi ham mumkin, masalan: *unkaputtbar, hier werden Sie geholfen*.

Agar ifoda etilayotgan predmetga muayyan baho yoki nufuz berilishi kerak bo'lsa, neologizmlar nemis tilida ilgari mavjud bo'lgan so'zlarning o'rnini egallashi mumkin. Misol tariqasida Germaniyaning Deutsche Bahn aksiyonerlik jamiyatining til siyosatini keltirish mumkin (Schaffner – Zugbegleiter; Schalter – Servicepoint, Counter).

Neologizmlar, shuningdek keng tarqalgan tashviqot (propaganda) vositasi hamdir (Islamo-Faschismus, sozialbehinderte Jungmigranten) [7; 89-b].

Nemis leksikologiyasida neologizmlarning quyidagi tasniflarini eslatib o'tish o'rinli bo'ladi:

- yangi yasalma, o'zlashma, yangi so'z;
- yangi so'z;
- yangi leksema/yangi so'z, yangi semema/yangi ma'no, yangi ifoda;
- yangi ma'no/yangi semema;
- yangi so'z / yangi yasalma / yangi ma'no.

Dou Xuefu tasnifi yangi leksikaning alohida kichik turlarini aniqlashni o'z ichiga oladi: yangi o'zlashmalar to'g'ridan-to'g'ri, xayoliy o'zlashmalarga va gibrid (aralash) yangi yasalmalarga, shu jumladan asosiy turlar – yangi yasalmalar va semantik innovatsiyalarga bo'linadi [3; 23-b].

Natijalar. Tilning lug'at tarkibidagi o'zgarishlar til taraqqiyotining katta qismini tashkil qiladi. Leksik hodisalarni tizimli kuzatish va tahlil qilish, yangi so'z va iboralarni qayd qilish hozirgi nemis tilining taraqqiyotidagi asosiy tendensiyalarni aniqroq tushunishga katta hissa qo'shishi mumkin.

Zamonaviy nemis tilidagi neologizmlarning tasniflarini o'rganar ekanmiz, M.D.Stepanova va I.I.Chernisheva taklif qilgan tasnifga qo'shilamiz.

Yuqorida keltirilgan tasniflarni quyidagi umumlashtirishimiz mumkin:

1. Shakllanishiga ko'ra:

a) yangi yasalma (Neubildung): mavjud til materiallaridan yangi so'zlar yaratish (masalan, qo'shimchalar, ko'makchilar yordamida).

b) o'zlashma (Entlehnung): boshqa tillardan so'z qabul qilish.

c) yangi so'z (Wortneuschöpfung): mutlaqo yangi so'z yaratish.

2. Qamroviga ko'ra:

a) Yangi leksema/yangi so'z (neues Wort): lug'at tarkibiga yangi element qo'shilishi.

b) yangi semema/yangi ma'no (neue Bedeutung/Semem): mavjud so'zning yangi ma'no kasb etishi.

c) yangi ifoda (neuer Ausdruck): yangi ibora yoki frazeologizm paydo bo'lishi.

Xulosa. Zamonaviy nemis tilidagi neologizmlar tilning doimiy rivojlanishi va ijtimoiy-madaniy o'zgarishlar natijasida yuzaga keladi. Ular shakl, mazmun va uslubiy jihatlari bo'yicha bir necha turlarga bo'linib, tilni leksik va stilistik jihatdan boyitadi. Neologizmlar so'z yasash modellari yordamida yasaladi va til ichki funksiyalarni kengaytiradi. Shuningdek, ular nutqning pragmatik ehtiyojlarini qondirishda muhim rol o'ynaydi. Maqolada keltirilgan tipologiya va

tasniflar neologizmlarning murakkab tabiati va ularning zamonaviy nemis tilidagi o'zni haqida yanada to'liq tasavvur beradi.

Tilning lug'at tarkibidagi o'zgarishlar, ya'ni neologizmlarning paydo bo'lishi va keng tarqalishi til taraqqiyotining muhim qismi bo'lib, leksik hodisalarni muntazam kuzatish va tahlil qilish, yangi so'z va iboralarni o'rganish, hozirgi nemis tilining rivojlanishidagi asosiy yo'nalishlarni yanada yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, tilning ijtimoiy, madaniy va texnologik o'zgarishlarga qanday munosabat bildirishini ko'rsatadi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Зеленецкий А.Л., Новожилова О.В. Теория немецкого языкознания [Текст]: учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и ф-тов ин. яз. высш. пед. уч. заведений / А.Л. Зеленецкий, О.В. Новожилова. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 400 с.
2. Левковская К.А. Немецкий язык. Фонетика. Грамматика. Лексика. 2-е изд. – М.: Академия, 2004. – 368 с.
3. Михеева Е.И. Неологизмы современного немецкого языка: интегративный аспект на материале имен существительных: дис. ... канд. филол. наук: – Курск, 2005. – 281 с.
4. Розен Е.В. На пороге 21 века. Новые слова и словосочетания в немецком языке / Е.В. Розен. – М.: Издательство «Менеджер», 2000. – 192 с.
5. Романова М.С. Специфика функционирования англицизмов в немецком молодежном социолекте: автореф. канд. филол. наук / М.С. Романова. – М., 2001. – 16 с.
6. Степанова М.Д., Чернышева И.И. Лексикология современного немецкого языка: учебное пособие для вузов. – М.: Академия, 2003. – 252 с.
7. Herberg D. Neologismen der Neunzigerjahre. [Текст]: / Dieter Herberg // Neues und Fremdes im deutschen Wortschatz: Aktueller lexikalischer Wandel / Stickel, Gerhard (Hrsg.). Berlin; New York: Walter de Gruyter, 2001. – S.89-104.
8. <http://www.wikipedia.org> [Murojaat sanasi 25.09.2025]
9. http://yaneuch.ru/cat_03/neologizmy-kak-yazykovoeyavlenie/145653.1887471.page1.html [Murojaat sanasi 01.10.2025]

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).